

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:20.11.2019 ✓Accepted/Kabul:23.03.2020

DOI: 10.30794/pausbed.649013

Araştırma Makalesi/ Research Article

Cizmeci Ümit, E. (2020). "Televizyon Dizilerinin ve Saldırganlık Eğiliminin Siber Zorbalık Davranışı ile İlişkisi Üzerine" *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 39, Denizli, s. 89-104.

TELEVİZYON DİZİLERİNİN ve SALDIRGANLIK EĞİLİMİNİN SİBER ZORBALIK DAVRANIŞI İLE İLİŞKİSİ ÜZERİNE

Esra CİZMECİ ÜMİT*

Özet

20. yüzyılın ortalarında insanların hayatına giren televizyon, yeni medya teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte "geleneksel" medyadan sayılmış, ancak evlerdeki popülerliğini yitirmemiştir. Televizyonda yer alan şiddet içerikli dizilerin izleyiciler üzerindeki etkisi de, onun "büyülü" olarak görüldüğü ilk yıllardan bu yana araştırılan ve tartışılan bir konudur. Şiddet içerikleri tüketmenin neden olabileceği toplum içerisindeki saldırgan davranışlar, günümüzde yeni medya ile kendilerine daha korkusuzca sergilenebilecekleri platformlar edinmişlerdir. Bu çıkarımın doğruluğunu tespit edebilmek adına yapılan bu çalışmada, kişilerin saldırganlık eğilimlerini ve siber zorbalık eğilimlerini ölçecek anketlerin yanında, televizyonda en çok izledikleri üç dizinin ismi sorulmuştur. Yapılan analizler sonucunda, katılımcıların saldırganlık eğilimlerinin orta düzeyde, siber zorbalık eğilimlerinin ise genel olarak düşük olduğu bulunmuştur. Elde edilen diğer sonuçlar, detaylı olarak sonuç bölümünde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Televizyon dizileri, Saldırganlık, Siber zorbalık.*

ON TELEVISION SERIES AND THEIR RELATION TO AGGRESSIVENESS AND CYBER BULLYING BEHAVIOR

Abstract

Television entered people's lives in the middle of the 20th century and it is named as a "traditional" media after the development of new media; however, still it has not lost its popularity at homes. The impact of violent television series on their audiences is a subject that is being researched and discussed since the days that it was seen as "magical" up to today. Aggressive behavior that can result from consuming violent content found themselves a new platform that they can take place without much fear. This study aims to test the validity of this hypothesis through surveys that measure individuals' aggressiveness levels and their inclination to cyber bullying, as well as a question that asks participants to name three most watched/liked television series by them. As a result of the analyses, it is found that the participants' level of aggressiveness is higher than their inclination to cyber bullying behavior. Other results obtained are discussed in the discussion in detail.

Keywords: *Television series, Aggressivity, Cyber bullying.*

* Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, İletişim Sanatları Bölümü, YALOVA.
e-posta: esra.cizmeci@yalova.edu.tr (orcid.org/0000-0003-1193-9112)

1. GİRİŞ

İnsan, doğası gereği saldırganlık eğilimini bünyesinde taşıyan bir varlıktır; ancak bu davranış, tarihin ilk dönemlerinde yalnızca kendini koruma, yaşamını sürdürme ve hayatta kalma gibi içgüdülerle ortaya çıkmaktaydı. Günümüzde ise kişiler arası iletişimde gerek sözlü gerek fiziksel saldırganlık içeren davranışların arttığı, hatta televizyon programlarında da kişilerin birbirlerine karşı eleştirel ve saldırgan tavırlarının sıklıkla yer aldığı görülmektedir. Saldırganlık içeren dizilerin popüler müziklerle desteklenerek sevdirmesi, bu dizilerde sözlü ve fiziksel saldırganlığın özendirilmesinin yanında belki de daha kötüsü, “eğlence” amaçlı yayımlandığı izlenimi verilen “Yemekteyiz”, “Survivor” ya da “Masterchef” gibi popüler programlarda dahi kişiler arası sözlü saldırganlığın oldukça ön planda olduğu dikkati çekmektedir.

Gündelik yaşamın yanında, bireylerin bugün en çok vakit harcadıkları sanal ortamlarda da diğer insanları kolaylıkla eleştirebildikleri görülmekle beraber, daha da ötesinde diğer insanları taciz, tehdit ya da rencide eden kullanıcıların da var olduğu bilinen bir gerçektir. Sosyal medyadaki sözlü saldırganlık konusunu işleyen en çarpıcı yapımlardan biri olarak, yine popüler medyanın bir ürünü olan Netflix yapımı Black Mirror adlı dizinin bir bölümü olan “Sosyal Linç (*Hated in the Nation*)”, sanal ortamdaki agresif söylemler ve sanal linç kültürünün çarpıcılığı ile linç edilen kişi üzerindeki olumsuz etkilerini distopik bir biçimde işler. Bölümde, sosyal medya üzerinden bir kişiye yönelik yapılan acımasız paylaşımların çığ gibi büyüdüğü ve sonuçta sanal linçe uğrayan kişinin gerçek hayatta da hedef alınarak robot arılar tarafından acımasızca öldürüldüğü (sanal ortamdaki sözlü saldırganlığın, gerçek hayatta fiziksel saldırganlığa dönüştüğü) görülür. Vurgulanmak istenen nokta, sanal ortamda karalanan/rencide edilen/sözlü saldırılara uğrayan kişilerin gerçek hayatta da zarar görebilecek olmasıdır.

Literatürde siber zorbalık olarak adlandırılan bu davranışın, sadece klavye arkasından başkalarını incitebilmek daha kolay olduğundan mı, yoksa televizyonda bolca sözlü ya da fiziksel saldırganlık içeren içeriklere maruz kalan toplumdaki saldırganlık eğilimlerindeki artıştan mı kaynaklandığı sorusu, incelenmeye değer bir sorudur. Sanal dünyanın gerçek dünyayla arasında bir ayrım olup olmadığı, ya da iç içe geçip geçmediği yıllardır tartışılan bir durumdur (Robins, 1995; Lyon, 1997; McGerty, 2004). Ayrıca televizyondaki şiddet içerikli yayınların izleyiciler üzerindeki etkisinin incelenmesi (Potter, 1999; Morgan, 2002; Signorielli, 2005), iletişim bilimlerinin ilk çalışmalarından beri popüler olan bir konudur. Konu ile ilgili 1920’lerden bugüne birçok farklı yaklaşım ortaya atılmıştır. Payne Vakfı’nın çocuklar üzerinde yaptığı araştırmalar etkinin çok güçlü ve doğrudan olduğunu öne sürerken; George Gerbner gibi kuramcılar, Yetiştirme Kuramı (*The Cultivation Theory*) ile etkinin anında görülmediğini, ancak zamanla izleyicilerin dünyayı algılama biçimlerine yerleştiğini öne sürmüşlerdir.

Hem geleneksel medyanın başlıca aracı olan televizyon hem de günümüzün en popüler medya mecrası olan sosyal medya platformlarında varlığı bilinen ve araştırılmalı söz konusu durumlar doğrultusunda bu çalışmanın amacı, izleyicilerin kişisel saldırganlık eğilimleri ile siber zorbalık eğilimleri ve televizyonda severek izledikleri diziler arasında bir ilişki olup olmadığını tespit etmektir.

1.1. Televizyon Dizileri ve Saldırganlık

Televizyon, gelişen ve insanların gündelik yaşamlarında her geçen gün daha fazla yaygın hale gelen mobil yeni medya teknolojilerine rağmen hala evlerde başlıca yerini koruyan bir kitle iletişim aracıdır. İzleyiciler üzerindeki etkisi konusunda birçok kuram geliştirilen bir medya teknolojisi olan televizyonun verdiği kitle mesajları ve imgelerinin sürekli tekrarı, izleyiciler için ortak bir sembolik ortam oluşturmaktadır. Hatta televizyonu diğer medya platformlarından ayıran en önemli özelliklerden biri, bu tekrarlanan mesajları bir çeşit ritüel biçiminde izleyicilere aktarmasıdır. Dinlerde de olduğu gibi televizyonda da tekrarlanan mesajlar, izleyiciler için dünyanın nasıl bir yer olduğunu tanımlamakta ve var olan düzeni meşrulaştırmaktadır (Gerbner vd., 1986: 18).

Geçmişten bugüne televizyon karakterleri, toplumdaki gerçek insanlara kıyasla çok daha fazla oranda şiddetle karşılaşmaktadırlar. Buna bağlı olarak Gerbner ve arkadaşları (1986: 20-28), bu tür dizileri çokça izleyen kişilerin dünyadaki diğer insanların güvenilmez olduğunu ve herkesin kendi çıkarları için yaşadığını düşündükleri sonucuna varmışlardır. Araştırmacılara göre televizyon izleyiciliğinde alınan etki bireysel farklılıklardan bağımsızdır, çünkü televizyon birbirinden çok farklı akımları sabit ve ortak bir ana akımın içine çekmektedir. Onlara göre kültür, bir toplumdaki sosyal ilişkileri “ekmektedir”. Buna bağlı olarak, televizyon içeriklerinin çoğunda yer alan benzer ve

tekrar eden mesajlara maruz kalma durumunun birikmesi, yetiştirme eylemini gerçekleştirmektedir. Televizyon içeriklerinin kişileri değiştirip değiştirmediği ya da kişilerin zaten “öyle” kişiler olup olmadığı sorularına Gerbner ve arkadaşlarının (1986: 23) cevabı ise şu yöndedir: bireyler televizyon tarafından biçimlendirilmiş bir sembolik ortamın içerisine doğarlar ve çocuklar okumaya bile başlamadan önce kayda değer bir biçimde televizyon içeriklerine maruz kalırlar. Dolayısıyla evet, televizyon, kişileri biçimlendirir.

Yetiştirme Kuramı ile ilgili ilk çalışmalar, 1967-1968 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri’nde şiddeti önleme konusuna odaklanan “Kültürel Göstergeler Projesi” ile başlamış, daha sonra Türkiye dahil dünyanın birçok ülkesinde de bu kuram doğrultusunda araştırmalar yapılmıştır (Taylan, 2011: 357). Her ne kadar Gerbner ve arkadaşları davranışlara olan yansımalarından ziyade daha çok televizyon izleyicilerinin dünyayı algılama biçimleri üzerindeki etkilere odaklanmış olsalar da (Morgan ve Signorielli, 1990: 16), bu çalışmanın konusu ile ilgili önemli yargılarda bulunmuşlardır. Düşündüğümüz ve yaptığımız birçok şeyin ortak sembolik ortamını televizyonun oluşturduğuna inanan Gerbner ve arkadaşları (1986: 38), televizyonda tekrar eden ve genellikle paylaşılan varsayımların, imajların ve kavramsallaştırmaların televizyonla birlikte yetişen ve yaşayan kişilere ekildiğini öne sürmüştür.

Özer (2017: 5), içinde şiddet barındıran dizilerin medyada kendine yer bularak tüketilmesi durumunu, “şiddet ekonomisi” kavramıyla açıklamıştır. Tek amacı kar elde etmek olan medya için şiddet, az maliyetli ve çok satan içerik anlamına gelmektedir. Cinsellik de bu özellikleri taşıyan bir unsurdur, ancak cinselliğin medyada yer alışı her toplumda şiddetin yer alışı gibi kolay olmamaktadır. Yine Özer (2010), televizyonda yer alan haberlerden eğlence programlarına, bilgi yarışmalarından dizilere kadar izleyicinin düşünmesini ve kendi konumunu/hayatını iyileştirmesini engelleyen içerikleri, “medyanın ideolojik şiddeti” olarak adlandırmaktadır. Bir tür süreklilik içerisinde insanların düşünmesini engelleyen bu tür içerikler, deyim yerindeyse onları gerçek hayat konusunda “uyutmaktadır”. Bu savını açıklarken Özer (2017: 9-10), Gramsci’nin “hegemonya” kavramı ile bağlantı kurarak, sürekliliği olmayan bu kavramın sürekli yeniden üretilmesi gerektiğine ve bu yeniden üretimi sağlayan en önemli mecralardan birinin de medya olduğuna vurgu yapar. Bir sonraki adımda şüphesiz Althusser’i anan Özer, ideolojinin sürekli bir maddi var oluş ile devletin ideolojik aygıtlarından biri olan medyanın pratiklerinin içine yazılmış olduğunu hatırlatır. Buna göre medya metinlerinin verdiği mesajlar, izleyicileri birer özne olarak çağırır ve onlara ideolojik gönderimlerde bulunur. Bu bağlamda yazar, geçmiş yılların şiddet dolu ancak popülerliğini hiç kaybetmeyen önemli dizilerinden birisi olan “Kurtlar Vadisi” adlı dizinin izleyicilerine iki farklı mesajı ilettiğini savlamaktadır:

1) Meşru yollardan statü edinemiyorsanız, şiddete başvurabilirsiniz.

2) Statü edinmek uğruna böyle bir yaşam sizin için uygun değildir, şu an sahip olduğunuz yaşam sizin için en iyisidir.

Nihayetinde iki mesajın da amacı, izleyiciyi kendi çıkarlarına aksi yönde düşündürmektir. Günümüzde oldukça popüler olan “Çukur” ya da “Eşkiya Dünyaya Hükümdar Olmaz” gibi diziler için de benzer durumların söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Araştırmalara göre (Anderson vd., 2003), özellikle çocuklar ve gençler açısından şiddet içeren televizyon içeriklerine fazlasıyla maruz kalmak, ileri vadede kişilerde agresif davranışların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Diğer araştırmalara göre ise (Hamer ve Konjin, 2015: 207), medyada maruz kalınan antisosyal ve risk içeren davranışlar, gençlerde siber zorbalık davranışını tetiklemektedir. Medyadaki dizi karakterleriyle yansıtılan rol modellerin izleyiciler tarafından taklit edilmesi, agresif davranışları güçlendirmektedir. Saldırganlık, davranışçı yaklaşımların tanımıyla başkalarını incitebilecek her türlü davranıştır. Saldırganlık, bir duygu olan öfkeye kıyasla, bir davranış nitelediğinden dolayı farklıdır (Kaymak Özmen, 2004: 28-29). Medyada yer alan şiddetin birey üzerindeki etkisinin incelenmesini indirgemeci ve yetersiz bir bakış açısı olarak eleştiren araştırmacıların (Özer, 2017: 16) düşüncelerine karşın, televizyon dizilerinde sergilenen saldırganlığın izleyiciler için yaşamı sürdürme ve kimi zaman problemleri çözme konusunda birer örnek oluşturduğu görüşü de literatürde mevcuttur. Televizyondaki şiddetin etkileri ile ilgili Amerika’da 1946 yılından beridir çalışmalar yapılmaktadır. Amerikan Ulusal Akıl Sağlığı Enstitüsü (1982), televizyon dizilerinde izlenen şiddet ile agresif davranışlar arasında güçlü bir ilişki olduğunu açıklamıştır (Tokdemir vd., 2009: 75). Huesmann (1982: 134), bütün kültürlerde izlenen şiddetle saldırgan davranışlar arasında direk bir ilişki olduğunu öne sürmüştür ve bunu gözleme dayalı öğrenme

ve tutumlarda oluşan değişiklikler ile açıklamıştır. Dahası, Bushman ve Huessmann (2006), medyadaki şiddet içeriklerinin yetişkinlere kısa vadede, çocuklar ve gençlere ise uzun vadede etki ettiğini bulgulamışlardır.

Diğer yandan, televizyon dizilerini izleyen çocukların, şiddeti bir çeşit cesaret göstergesi, sorun çözme ve sosyal kabul görme konularında etkili bir araç ve ödüllendirilen bir hareket olarak gördükleri bilinmektedir. Televizyon, bireyleri büyürken biçimlendiren toplumsallaşma araçlarından biridir. Çocukların televizyondaki şiddetle ilişkisi konusunda, Bandura ve arkadaşlarının 1963 yılında yürüttükleri araştırma bu konudaki eski ancak çok bilinen temel araştırmalardan biridir. Ayrıca Dubow ve Miller (1996) da televizyon izlemenin agresif davranışlara yol açtığını yazmışlardır. Ülkemizde yapılan araştırmalardan elde edilen bulgulara bakıldığında ise; Tokdemir ve Küçükker'in (2005) hüküm giymiş çocuklar/ergenler üzerinde yaptıkları çalışmada, hükümlü çocukların %51.9'unun şiddet içeren macera ve savaş dizilerini izlediğini bulguladıkları görülmektedir. Yine Tokdemir ve diğerlerinin (2009: 82) yürüttüğü başka bir çalışmada, şiddet içeren kavgalara karışan çocukların %25'inin en çok şiddet ağırlıklı televizyon dizilerini sevdiği, yanı sıra şiddeti bir çözüm olarak gören çocukların %27.7'sinin şiddet içeren televizyon dizilerini izledikleri bulunmuştur.

Özer'in deyişiyle; *“Medyanın kendi gerçekliğini sıfırdan üretemeyeceğini, ancak sosyal gerçekliği alıp kendi gerçekliğine çevirebileceğini, insan gerçekliğinin de medya gerçekliği üzerinden oluşabileceğini düşünmek mümkündür”* (2017: 4). Yani medya içerikleri, hem toplumda var olan gerçekliklerden oluşabilirken, hem de toplum için yeni gerçeklikler oluşturabilme gücüne sahiptir.

Dolayısıyla şiddet ve hem sözlü hem fiziksel saldırganlık unsurlarının sıklıkla ve bariz bir biçimde yer aldığı günümüz Türk televizyon dizilerinin; hem gündelik yaşamda hem de siber ortamlarda vuku bulan sözlü saldırganlık, literatürdeki adıyla ise siber zorbalık eğilimleriyle bir bağlantısı olup olmadığını araştırmak önemlidir.

1.2.Sosyal Medya Ortamlarında Saldırganlık: Siber Zorbalık

Yeni medyanın en temel teknolojisi olarak görülebilecek internet; sunduğu anında etkileşim, zaman ve mekândan bağımsızlık ve özgüven sahibi olma gibi özellikler sayesinde insanların birbirlerine çok kolay bir biçimde ulaşabilmesini mümkün kılmaktadır. Kişiler arasındaki bariyerlerin bu ortamlarda kalkmış gibi görünmesi sebebiyle kullanıcıların birbirlerine karşı acımasız davranma oranının giderek arttığı gözle görülür bir durum haline gelmiştir (Bulunmaz, 2015: 80, 87). Bu tespitlerden yola çıkıldığında, akıllara “siber zorbalık” ve “siber saldırganlık” kavramları gelmektedir. Kişilerin birbirlerine sanal ortamlarda verdikleri rahatsızlığı ve sözlü saldırganlığı ifade eden bu kavramlar, bu çalışma açısından önem arz etmektedirler.

“Siber zorbalık”, başkalarına zarar verme niyetinde olan kasıtlı, tekrarlanan ve düşmanca davranışları sergilemek için bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasıdır (Belsey, 2008: 1). Bir diğer tanıma göre siber zorbalık; interneti ya da diğer dijital teknolojileri kullanarak başkalarına zararlı materyaller göndermek, onlarla ilgili zararlı materyalleri paylaşmak, ya da herhangi diğer sosyal agresiflik içeren davranışlarda bulunarak başka kişilere karşı acımasız olmanın bir yoludur (Willard, 2007: 1).

Zorbalık davranışı/kavramı ilk olarak sanal ortamlardan doğan bir kavram değildir, öncesinde birebir olarak yapılan geleneksel zorbalık davranışı bulunmaktadır. Olweus (1994: 98), geleneksel zorbalığı, bir ya da daha fazla kişinin tekrar eden negatif eylemlerine maruz kalma olarak tanımlamaktadır. Siber zorbalık da, geleneksel zorbalığa benzeyen ve zorbalık uygulanan kişinin psikolojik problemler yaşamasına neden olabilen bir davranıştır (Baker ve Kavşut, 2007: 33). Geleneksel zorbalık ile siber zorbalık arasındaki en önemli farklılık, siber zorbalıkta kurbanın internet aracılığıyla fotoğrafları, videoları, dedikoduları vb. çok hızlı bir biçimde geniş bir izleyici kitlesine ulaştırabilecek kişiler tarafından zorbalığa uğraması ve taciz her an her yerden yapılabileceği için hiçbir kaçış imkânı olmamasıdır (Gámez-Guadix vd. 2013: 447). Siber zorbalık yapan kişiler, geleneksel zorbalığın erişemeyeceği yerlere erişme imkanına sahiptirler. Örneğin, bir siber zorbanın kurbanına gönderdiği metin, siber ortamlara erişim sağlayan mobil cihazlar sayesinde o kurbanı işyerinde, yolda yürürken, arkadaşlarıyla sosyalleşirken, vb. ortamlarda yakalayabilmektedir (Wong-Lo vd., 2011: 318).

Aricak ve arkadaşları (2012: 102-103), siber zorbalığı iki kategoriye ayırırlar: elektronik zorbalık (*electronic bullying*) ve e-iletişim zorbalığı (*e-communication bullying*). Elektronik zorbalık konunun teknik kısmına yönelirken,

araştırmamız ile ilgili olan kategori, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak kişileri rahatsız edecek içerikler paylaşmayı niteleyen ve araştırmacıların deyimiyile “direk olarak duyguları” etkileyen e-iletişim zorbalığıdır.

Bu çalışma için siber zorbalık, hakaret ve tehdit içeren, bir kişi ya da grubu karalamak için kullanılan ses, görüntü ve metinler gibi her türlü siber verinin yayılması (Arıcak vd., 2012: 102) anlamını taşımaktadır. Aslında bu çalışmada kastedilen siber zorbalık davranışı, “sosyal agresiflik” olarak tanımlanan kavramın siber ortamda yer alış biçimidir. Dooley ve arkadaşları (2009: 182), zorbalık ile agresiflik kavramlarının birbirlerinden farklı olduğunu vurgulamışlardır. Buna göre zorbalık, tekrarlanan bir davranış iken; agresiflik tek sefer yapılan bir olumsuz davranıştır. Sosyal agresiflik; bir başkasının özgüvenini, toplumsal statüsünü zedelemek amacıyla o kişiyi sözlü olarak reddetme, kişiye karşı olumsuz jest ve mimikler kullanma, ya da daha dolaylı bir biçimde kişi hakkında olumsuz söylentiler oluşturma ve dışlama gibi davranışları içeren bir olgudur (Galen ve Underwood, 1997). Aynı zamanda kişiye karşı güvensizlik oluşturma, kişinin arkasından eleştiride bulunma, kişiyi görmezden gelme, ya da toplum önünde utandırma gibi davranışlar da sosyal agresiflik içerisinde bulunmaktadır (Archer ve Coyne, 2005: 216). Sosyal agresifliğin sebepleri arasında agresif davranan kişinin başka kişilerin üzerinde üstünlük sağlama ya da ilgi arama ihtiyacında olması, karakter olarak kıskanç, hayatından sıkılmış ya da arkadaşlıklar konusunda güvensiz olması gibi unsurların var olduğundan söz edilebilmektedir (Pronk ve Zimmer-Gembeck, 2010). Dolayısıyla denilebilir ki siber agresiflik, sosyal agresifliğin bir uzantısıdır (Smith vd., 2008; Hinduja ve Patchin, 2008).

Yapılan araştırmaların hemen hepsinde (Hoff ve Mitchell, 2009; Baker ve Kavşut, 2007; Özdemir ve Akar, 2011; Şahin vd., 2010; Smith vd., 2008; Li, 2006) siber zorbalık konusu gençler ve öğrenciler temelinde araştırılmıştır. Örnek olarak, siber zorbalığın gençlerin sağlıklı gelişimini tehdit eden bir durum olduğuna vurgu yapan Şahin ve arkadaşları (2010: 266-268), lise öğrenimi gören kız öğrencilerin en çok karşılaştığı siber zorbalık davranışının “özel numara ile rahatsız edilme”, lise öğrenimi gören erkek öğrencilerin en çok karşılaştığı siber zorbalık davranışının ise online oyunlarda ya da e-posta yolu ile hakaret/cinsel içerikli/tehdit içerikli konuşmalar/mesajlar olduğunu bulgulamışlardır. Bu çalışmaya göre, daha çok erkekler siber zorbalıkla karşılaşmaktadırlar. Bunun aksine Arıcak ise (2009: 77), daha çok erkeklerin siber zorba davranışlarda bulduklarını tespit etmiştir.

Diğer yandan, duruma kurbanlar açısından bakan çalışmaların daha fazla olduğu görülmektedir. Gámez-Guadix ve arkadaşları (2013: 450) siber zorbalığın kurbanlarında depresyonu niteleyen belirtilerin arttığını ve aynı şekilde depresif belirtilerin de siber zorbalık ihtimalini artırdığını bulgulamışlardır. Yine birçok araştırmaya göre siber zorbalığın genç kurbanlarının depresyon, kaygı ve aşırı alkol ve madde kullanımı (Ybarra ve Mitchell, 2007: 190), yalnızlık ve çaresizlik (Raskauskas ve Stoltz, 2007: 571), okulla ilgili işlere konsantre olamama gibi durumlarla karşılaştığı bilinmektedir (Juvonen ve Gross, 2008). Dahası, Hinduja ve Patchin, (2008: 136), siber zorbalığa maruz kalan kişinin yaşam koşulları da stresli ise intihara meyilli hale geldiğini vurgulamışlardır.

Duruma siber zorba kişinin açısından bakan çalışmalara göre (Kowalski ve Limber, 2007) siber zorba olma eğilimi, daha önce benzer konularda zorba ya da kurban olma deneyimi yaşamış kişilerde daha yüksektir. Dahası, siber zorbalık sıklıkla kuralları yıkan ve etrafındakilere karşı düşmanca davranan (Arıcak, 2009), psikolojik uyumsuzluk yaşayan (Çetin vd. 2012) ve agresiflik sergileyen (Ybarra ve Mitchell, 2007) kişilerdir (akt. Eroğlu vd., 2015: 94). Arıcak (2009: 177-179), diğer insanlara karşı düşmanca/kötü duygular besleyen ya da psikotik olan kişilerin siber zorbalığa daha yatkın olduğunu bulgulamıştır. Benzer biçimde Pornari ve Wood (2009: 90) da, yoğun öfke duygusu taşıyan kişilerin siber zorbalık davranışını sergilemeye daha eğilimli olduklarını ifade etmişlerdir. Yine Pornari ve Wood’a (2009) göre toplumdaki ahlaki çözülme, siber zorbalığı hızlandırmaktadır. Dahası, Williams ve Guerra (2007: 15), bireyin siber zorbalığa karışmaması için öncelikle zorbalığın ahlaki olarak doğru olmadığını düşünmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bu paragrafta bahsedilen düşünürlerin iddiaları, bu çalışmanın tespit etmeye çalıştığı odak noktası ile paralellik taşımaktadır. Bu sebeple bu çalışmada kişilerin hem şahsi saldırganlık eğilimlerinin hem de televizyonda izledikleri dizi içeriklerinin tespit edilmeye çalışılması önemlidir. Daha birçok çalışma (Beran ve Li, 2005; David-Ferdon ve Hertz, 2007; Dilmaç, 2009; Harman, Hansen, Cochran ve Lindsey, 2005) siber zorbalığın agresiflikle ilişkisi olduğunu kanıtlamıştır. Televizyon dizilerinde şiddetin her türünün izleyicilere yansıtılarak normalleştirilmesinin, kişilerin genel agresiflik düzeyleri ve siber agresiflik eğilimi oluşturmaları mümkündür. Gerbner’in “Yetiştirme Kuramı”nda (Gerbner vd., 1976) öne sürdüğü gibi televizyon, belki izlendiği ilk anda etkilerini göstermeyebilir; ancak belirli davranış ve düşünce biçimlerini kişilerin bilincine ekmekte ve uzun vadede bu kişilerin davranışlarında ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Sanal ortamların sunduğu sanal tatminler de günümüzde duyguların gerçek hayata kıyasla çok daha rahatlıkla açığa çıkarılabildiği platformlar olduğundan, bu davranışların sanal ortamlarda siber zorbalık eğilimlerine yol açıp açmadığını tespit etmek önemlidir.

2.YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, televizyonda yer alan dizilerin, bireylerin saldırganlık ve siber zorbalık eğilimleri ile bir ilişkisi olup olmadığını tespit etmektir.

Araştırmanın hipotezleri aşağıdaki şekildedir:

H1: Saldırganlık eğilimi ile siber zorbalık eğilimi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Kişilerin saldırganlık eğilimi arttıkça siber zorbalık eğilimi de artar.

H3: Siber zorbalık eğilimi yüksek olan kişilerin sözlü saldırganlık eğilimleri daha yüksektir.

H4: Saldırganlık ve siber zorbalık eğilimi yüksek olan kişilerin severek takip ettiği televizyon dizileri, saldırganlık içermektedir.

2.2.Ölçek

Bu çalışmada, Arıca ve arkadaşlarının 2012 yılında geliştirdiği “Siber Zorbalık Ölçeği” ve Demirtaş Madran’ın (2012) Türkçeye uyarladığı Buss-Perry “Saldırganlık Ölçeği” kullanılmıştır. Bu ölçek, tüm dünya literatüründe en çok kullanılan saldırganlık ölçekleri arasında yer almaktadır ve “fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, düşmanlık, öfke” olmak üzere saldırganlığın 4 farklı boyutunu ölçmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmaya toplamda 264 katılımcı dahil olmuştur. Demografik sorularla birlikte toplamda 58 maddeden oluşan anketin son sorusu olarak da katılımcılardan televizyonda en çok izledikleri üç dizinin isimlerini yazmaları istenmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlik düzeylerini belirlemek için Cronbach’s Alpha katsayıları hesaplanmıştır. Saldırganlık düzeyinin belirlenmesi için kullanılan ölçeğin Cronbach’s Alpha katsayısı 0,88, siber zorbalık düzeyini belirlemek için kullanılan ölçeğin Cronbach’s Alpha katsayısı ise, 0,96 bulunmuştur. Bu sonuçlara göre her iki ölçeğinde güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.3.Veri Analizi

Verilerin analizinde SPSS 18.0 istatistik paket programı kullanılmıştır. Yapılan veri analizlerinde tanımlayıcı istatistikler hesaplanmıştır. Kolmogorov-Smirnov testi sonucunda verilerin normal dağılımdan gelmediği belirlendiğinden ($p < 0,05$) iki bağımsız grubun karşılaştırılmasında Mann Whitney-U testi, ikiden fazla bağımsız grubun karşılaştırılmasında ise Kruskal Wallis-H testi kullanılmıştır. Kruskal Wallis-H testi sonucunda ortaya çıkan farklılıkları belirlemek içinde tamamlayıcı olarak Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Saldırganlık ile siber zorbalık düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için Spearman’s korelasyon analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgular %95 güven aralığında ve %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

Alt boyutlara verilen cevapları analiz edebilmek amacıyla, katılımcıların cevapları soru bazında da değerlendirilmiştir.

3.BULGULAR

Tablo 1: Demografik Özelliklerin Dağılımı

Demografik Özellikler		n	%
Cinsiyet	Erkek	138	53,3
	Kadın	121	46,7
	Toplam	259	100,0
Yaş	25 veya Altı	144	55,6
	26-35	57	22,0
	36 veya Üzeri	58	22,4
	Toplam	259	100,0
Eğitim Durumu	Lise veya Altı	142	54,8
	Önlisans veya Üzeri	117	45,2
	Toplam	259	100,0
Medeni Durum	Bekar	163	62,9
	Evli	96	37,1
	Toplam	259	100,0

Tablo 1'e göre araştırmaya katılan 138 kişi (%53,3) erkek, 121 kişi ise (%46,7) kadındır. Katılımcıların yaş aralıklarının dağılımına bakıldığında, 144 kişinin (%55,6) 25 veya altı yaş aralığında, 57 kişinin (%22,0) 26-35 yaş aralığında, 58 kişinin de (%22,4) 36 veya üzeri yaş aralığında dağıldığı belirlenmiştir. Katılımcıların eğitim durumuna bakıldığında, 142 kişinin (%54,8) lise veya altı, 117 kişinin (%45,2) ön lisans veya üzeri eğitim düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir. Diğer yandan katılımcılardan 163 kişi (%62,9) bekar, 96 kişi de (%37,1) evlidir.

Tablo 2: Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	n	Ortalama	Standart Sapma
Saldırganlık	259	2,70	0,62
Siber Zorbalık	259	1,19	0,44

İlk bulgu değerlendirmesi, Saldırganlık Eğilimi ve Siber Zorbalık Eğilimi ölçeklerinin tek tek değerlendirilmesi ile yapılmıştır. Tablo 2'ye göre katılımcıların saldırganlık eğiliminin orta düzeyde ($2,70 \pm 0,62$), siber zorbalık eğiliminin ise çok düşük düzeyde ($1,19 \pm 0,44$) olduğu belirlenmiştir. Literatürdeki sıklıkla gençler üzerinde yapılan çalışmalarda (Pyzalski, 2012; Ang vd., 2011) siber zorbalık ve saldırganlık eğilimi oranları yüksek bulunmaktadır. Bu çalışmada eğilimlerin orta düzeyde çıkmasının sebebi olarak, araştırmanın sadece gençler üzerinde yapılmamasını düşünmek mümkündür.

Tablo 3: Değişkenlerin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Değişkenler	Cinsiyet	n	Ort.	Std. Sapma	Sıra Ort.	U	p
Saldırganlık	Erkek	138	2,82	0,64	142,71	6.595,50	0,00
	Kadın	121	2,57	0,57	115,51		
Siber Zorbalık	Erkek	138	1,26	0,50	139,42	7.049,50	0,01
	Kadın	121	1,11	0,35	119,26		

Tablo 3'te katılımcıların cinsiyetine göre saldırganlık ve siber zorbalık düzeylerinin karşılaştırılması yer almaktadır. Tabloya göre hem saldırganlık hem de siber zorbalık düzeylerinin katılımcıların cinsiyetine göre istatistiksel olarak farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p < 0,05$). Farklılıklar incelendiğinde erkek katılımcıların saldırganlık ve siber zorbalık eğilimlerinin kadın katılımcılara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Erkeklerin saldırganlık ve siber zorbalığa daha meyilli olması yönündeki bu bulgu, literatürdeki birçok çalışmayı (Erdur-Baker, 2010; Slonje ve Smith, 2008; Robson ve Witenberg, 2013) doğrular niteliktedir.

Tablo 4: Değişkenlerin Yaşa Göre Karşılaştırılması

Değişkenler	Yaş	n	Ort.	Std. Sapma	Sıra Ort.	χ^2	p	Farklılıklar
Saldırganlık	25 veya Altı	144	2,72	0,62	132,70	0,60	0,74	
	26-35	57	2,63	0,53	123,63			
	36 veya Üzeri	58	2,72	0,71	129,54			
Siber Zorbalık	25 veya Altı	144	1,26	0,52	145,36	30,19	0,00	1>3 2>3
	26-35	57	1,19	0,40	131,91			
	36 veya Üzeri	58	1,01	0,02	89,97			

Tablo 4'te katılımcıların yaşına göre saldırganlık ve siber zorbalık düzeylerinin karşılaştırılması yer almaktadır. Tabloya göre saldırganlık eğiliminin katılımcıların yaşına göre istatistiksel olarak farklılık göstermediği belirlenmiştir ($p > 0,05$). Ancak siber zorbalık eğiliminin katılımcıların yaşına göre istatistiksel olarak farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p < 0,05$). Farklılıklar incelendiğinde katılımcıların yaşı yükseldikçe siber zorbalık eğilimlerinin azaldığı belirlenmiştir. Literatürde de siber zorbalık ile ilgili yapılan çalışmaların (Balakrishnan, 2015; Aoyama vd., 2011; Landstedt ve Persson, 2014) hemen hepsinde gençlerin daha ileri yaşlardaki bireylere kıyasla siber zorbalığa daha eğilimli oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 5: Değişkenlerin Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılması

Değişkenler	Eğitim Durumu	n	Ort.	Std. Sapma	Sıra Ort.	U	p
Saldırganlık	Lise veya Altı	142	2,76	0,65	134,89	7.612,50	0,25
	Önlisans veya Üzeri	117	2,63	0,59	124,06		
Siber Zorbalık	Lise veya Altı	142	1,19	0,47	128,13	8.042,00	0,61
	Önlisans veya Üzeri	117	1,19	0,41	132,26		

Tablo 5’te katılımcıların eğitim durumuna göre saldırganlık ve siber zorbalık eğilimlerinin karşılaştırılması yer almaktadır. Tabloya göre hem saldırganlık hem de siber zorbalık eğilimlerinin katılımcıların eğitim durumuna göre istatistiksel olarak farklılık göstermediği belirlenmiştir ($p>0,05$).

Tablo 6: Değişkenlerin Medeni Duruma Göre Karşılaştırılması

Değişkenler	Medeni Durum	n	Ort.	Std. Sapma	Sıra Ort.	U	p
Saldırganlık	Bekar	163	2,69	0,62	129,12	7.680,50	0,81
	Evli	96	2,73	0,64	131,49		
Siber Zorbalık	Bekar	163	1,25	0,50	144,13	5.521,00	0,00
	Evli	96	1,09	0,31	106,01		

Tablo 6’da katılımcıların medeni durumuna göre saldırganlık ve siber zorbalık eğilimlerinin karşılaştırılması yer almaktadır. Tabloya göre saldırganlık eğiliminin katılımcıların medeni durumuna göre istatistiksel olarak farklılık göstermediği belirlenmiştir ($p>0,05$). Ancak siber zorbalık eğiliminin katılımcıların medeni durumuna göre istatistiksel olarak farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p<0,05$). Farklılık incelendiğinde bekar katılımcıların siber zorbalık eğilimlerinin evli katılımcılara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir, bu da daha önce bahsedildiği gibi gençlerin daha çok siber zorbalığa meyilli oluşu tespitleri ile mantıksal bütünlük sağlamaktadır.

Tablo 7: Saldırganlık ile Siber Zorbalık İlişkisi

		Siber Zorbalık
Saldırganlık	r	0,02
	p	0,74
	n	259

Tablo 7’de yer alan korelasyon analizi sonuçlarına göre, katılımcıların saldırganlık eğilimleri ile siber zorbalık eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$). Farklı olarak Savage ve Tokunaga (2017), gençlerin sözlü saldırganlık eğilimlerinin siber zorbalık eğilimleri ile bir ilişkisi olduğunu bulgulamıştır. Benzer biçimde Burton ve arkadaşları (2013) da, siber zorbalığa meyilli kişilerin agresif davranışları daha normal ve kabul edilebilir bulunduğunu tespit etmişlerdir. Bu çalışmada elde edilen bulgular bu anlamda literatüre kıyasla bir farklılık teşkil etmektedir.

Tablo 8: Dizilere Göre Analiz

Dizi Adı	Saldırganlık			Siber Zorbalık		
	n	Ort.	Std. Sapma	n	Ort.	Std. Sapma
Çukur	68	2,79	0,63	68	1,16	0,30
Hercai	43	2,73	0,52	43	1,16	0,56
Diriliş Ertuğrul	36	2,82	0,49	36	1,16	0,31
Çarpışma	32	2,52	0,47	32	1,21	0,27
Söz	28	2,85	0,64	28	1,09	0,24

Tablo 8'e göre en yüksek saldırganlık eğilimine *Diriliş Ertuğrul* dizisini izleyenler ($2,82 \pm 0,49$), en düşük saldırganlık eğilimine ise *Çarpışma* dizisini izleyenler ($2,52 \pm 0,47$) sahiptir. Yine tabloya göre en yüksek siber zorbalık eğilimine *Çarpışma* dizisini izleyenler ($1,21 \pm 0,27$), en düşük siber zorbalık eğilimine ise *Söz* dizisini izleyenler ($1,09 \pm 0,24$) sahiptir. Literatürde hiçbir çalışma siber zorbalığa saldırganlık içeren televizyon dizileri ile ilişkisi açısından bakmadığından bu açıdan bir kıyaslama yapılamamaktadır. Bu çalışmaya özgün çıkarımlar, Tartışma ve Sonuç bölümünde ifade edilecektir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Günümüzde sosyal medya bireyin yaşamının her yanını sarmış durumdadır ve dönem dönem çıkarılan yeni uygulamalarla da bireyin zamanının büyük bir bölümünü ele geçirmeye devam edecek gibi görünmektedir. Diğer yandan televizyon dizilerinin de hala gündelik yaşamdaki popülerliklerini sürdürdüğü bilinmektedir.. Son dönem televizyon dizilerinin çoğunda, kişiler arası iletişimde saldırganlık ve agresiflik ağırlıklı içeriklerin arttığı ve hatta bu durumun televizyonda yayınlanan diğer programlara dahi sıçrayarak bu mecrada yaygın bir saldırganlık kültürü oluşturduğunu söylemek mümkündür. Aktif televizyon izleyicilerinin bu kültüre maruz kalıyor olması, onları gündelik yaşam ya da sosyal medya platformları gibi farklı ortamlarda da saldırganlık/agresiflik içeren davranışlar sergilemeye iter mi sorusu, bu bağlamda incelenmeye değer bir sorudur.

Medyada yer alan şiddetin birey üzerindeki etkisinin incelenmesini indirgemeci ve yetersiz bir bakış açısı olarak eleştiren araştırmacıların düşüncelerine karşın, televizyon içeriklerinde sergilenen saldırganlığın izleyiciler için yaşamı sürdürme ve kimi zaman problemleri çözme konusunda birer örnek oluşturduğu görüşü de mevcuttur. Muhakkak ki buradaki sebep-sonuç ilişkisini doğru tespit edebilmek önemlidir. Kişisel olarak saldırganlığa yatkın kişilerin mi saldırganlık/şiddet içeren programları izlemeye daha çok meyil ettiği, yoksa bu programların mı izleyenler üzerinde etki ettiğini incelemek gerekmektedir. Bu bağlamda bu çalışma, izleyicilerin kişisel saldırganlık eğilimleri ile siber zorbalık eğilimleri ve televizyonda severek izledikleri diziler arasında bir ilişki olup olmadığını tespit etmeyi amaçlamıştır.

Bu çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda beklenenin aksine, çalışmanın temel hipotezi olan Hipotez 1 yanlışlanmış, katılımcıların saldırganlık eğilimi ile siber zorbalık eğilimi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Halbuki bulgular bölümünde de belirtildiği gibi literatürde kişilerin saldırganlık eğilimi ile siber zorbalık eğilimleri arasında bir bağlantı olduğunu tespit eden çalışmalar (Savage ve Tokunaga, 2017; Burton vd., 2013) bulunmaktadır. Bununla bağlantılı olarak, Hipotez 2'de yargıda bulunulduğu şekilde kişilerin saldırganlık eğilimi arttıkça siber zorbalık eğiliminin artmadığı, bunun yerine katılımcıların saldırganlık eğiliminin orta düzeyde, siber zorbalık eğiliminin ise çok düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Edinilen bulgular detaylı olarak incelendiğinde ise, sözel saldırganlık içeren ifadelerle katılım düzeyinin fiziksel saldırganlık içeren ifadelerle göre katılım düzeyinden daha yüksek olduğu görülmüştür. Başka bir ifadeyle, katılımcıların sözel saldırganlık eğiliminin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla, siber zorbalık eğilimi gösteren kişilerin sözlü saldırganlık eğilimlerinin daha yüksek olacağına dair yargıda bulunulan 3. Hipotez doğrulanmış, bu bağlamda Savage ve Tokunaga'nın (2017) sözlü saldırganlık eğilimi yüksek kişilerin siber zorbalığa da meyilli olacağı bulgusu desteklenmiştir. Elde edilen verilere soru bazında bakıldığında, katılımcıların en yüksek oranda katıldığı maddelerin "*İnsanlar sınırimi bozduklarında kolaylıkla onlar hakkında ne düşündüğümü söyleyebilirim*", "*Yapmak istediğim bir şey engellendiğinde kızgınlığımı açıkça ortaya koyarım*", "*İnsanlarla sıkça görüş ayrılığına düşerim*", ya da "*Diğer insanların her zaman benden çok daha iyi fırsatlar yakaladıklarını düşünüyorum*" gibi sözlü saldırganlığa dayalı maddeler olduğu tespit edilmiştir. Sözlü saldırganlık eğiliminin yüksek olması, insanların birbirleriyle sözlü/yazılı anlamda iletişime geçtiği siber ortamlarda görülen saldırganlığın/siber zorbalığın daha yüksek olması beklentisini getirmekte ve bu açıdan akla yatkın görünmektedir. Ancak söz konusu nüanslar detaylarda ortaya çıkmaktadır; çünkü genel sonuçlara göre katılımcıların tamamının siber zorbalık eğilimi oldukça düşüktür.

Dahası, katılımcıların yaşı yükseldikçe siber zorbalık eğilimlerinin azaldığı belirlenmiştir. Bu bulgu, literatürde siber zorbalık ile ilgili araştırmaların genellikle gençler üzerinde yapılmış olması durumunu haklılaştırmaktadır. Bununla bağlantılı olabilecek bir şekilde, bekar katılımcıların siber zorbalık eğilimlerinin evli katılımcılara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. 264 katılımcı ile yapılan bu çalışmada, katılımcıların genelinin siber zorbalık

eğilimlerinin oldukça düşük olduğu bulunurken, 160 ergen katılımcı ile yaptıkları araştırma sonucunda Eroğlu vd. (2015: 101) katılımcıların %6.9'unun siber zorba, %8.7'sinin ise siber kurban olduğunu bulgulamışlardır.

Bu çalışmada hem saldırganlık hem de siber zorbalık eğilimlerinin katılımcıların eğitim durumuna göre istatistiksel olarak farklılık göstermediği belirlenmiştir. Dahası, Eroğlu vd. (2015: 101), kızların erkeklerden daha çok siber zorbalık davranışında bulunduğunu tespit etmişler ve bu bulguyu Türkiye'de kızların erkeklere göre daha fazla baskılanarak yetişiyor olmalarından dolayı, gerçek yaşamda dışı vuramadıkları agresif davranışlarını sanal ortamlarda ortaya çıkarmaları ihtimali ile açıklamışlardır. Bu çalışmada ise, erkek katılımcıların kadın katılımcılardan daha yüksek saldırganlık ve siber zorbalık eğiliminde oldukları bulunmuştur ve bu bulgu da literatürdeki kimi çalışmalar tarafından ((Erdur-Baker, 2010; Slonje ve Smith, 2008; Robson ve Witenberg, 2013) desteklenmektedir.

Son olarak, saldırganlık ve siber zorbalık eğilimi yüksek olan kişilerin severek takip ettiği televizyon dizilerinin de saldırganlık içereceğini öngören Hipotez 4, doğrulanmıştır. Katılımcıların en çok izlediği ilk üç dizi, *Çukur*, *Hercai* ve *Diriliş Ertuğrul* olarak tespit edilmiştir; dördüncü ve beşinci sırada yer alan en çok izlenen diziler ise *Çarpışma* ve *Söz* dizileridir. Elde edilen bulgulara göre katılımcılar arasında en yüksek saldırganlık eğilimine *Diriliş Ertuğrul* dizisini izleyenler, en düşük saldırganlık eğilimine ise *Çarpışma* dizisini izleyenler sahiptir. *Diriliş Ertuğrul*'un, Osmanlı Devleti'ne ismini vermiş olan Osman Bey'in oğlu Ertuğrul Gazi'nin ve mensup olduğu Kayı Boyu'nun devletleşme sürecinde meydana gelen savaş sahnelerinin açıkça fiziksel saldırganlık şeklinde yer alan bir dizi olması, en yüksek saldırganlık eğilimine sahip katılımcılar tarafından izleniyor olmasını anlamlı kılmaktadır. Diğer yandan, bir trafik kazası/çarpışma ile kaderleri kesişen dört karakterin acılı hayatlarını konu alan *Çarpışma* dizisinin ise saldırganlık eğilimi daha düşük katılımcılar tarafından takip ediliyor olması anlamlıdır.

Yine tabloya göre en yüksek siber zorbalık eğilimine *Çarpışma* dizisini izleyenler, en düşük siber zorbalık eğilimine ise *Söz* dizisini izleyenler sahiptir. *Çarpışma* dizisinde daha çok kişiler arası entrikalar, düşmanlıklar ile kin ve nefret içerikli bir konu bulunduğundan, siber zorbalık eğilimi yüksek kişilerin bu diziyi daha çok takip ediyor olması anlamlıdır. Öte yandan, *Söz* dizisi, askeri temalı bir dizi olduğundan, bu dizide gösterilen saldırganlık içerikli sahnelerin gündelik yaşamdaki kişiler arası saldırganlığa örnek teşkil ettiği söylenemez; dolayısıyla siber zorbalık eğilimi düşük kişiler tarafından daha çok izleniyor olması anlamlıdır.

Elde edilen tüm bulgulardan yola çıkılarak denilebilir ki, televizyonda takip edilen dizilerin izleyicileri üzerinde saldırganlığa yönlendirici etkisi vardır, ancak siber zorbalık boyutunda bakıldığında, televizyon dizilerinin içeriklerinden ziyade kişilerin genç ve bekar olma özelliklerinin daha büyük önem taşıdığı sonucuna varılmaktadır. Bu sonuç, sanal ortamlarda yapılan eylemlerin/paylaşımların taşıdığı riskler konusunda yetişkinlerin daha bilinçli ve temkinli olması ile açıklanabilir. Bu açıklamayı destekleyen birçok çalışma mümkündür. Örneğin, araştırmalara göre (Gerbner vd., 1986: 30), aile ve arkadaşlarıyla iyi ilişkileri olan kişiler, televizyon içeriklerinden gelen yetiştirme karşısında daha güçlüdürler, çünkü bu kişiler tek kaynaktan bilgilenmemektedirler, dolayısıyla gençlerin aile ve çevreleri tarafından doğru bir yönlendirmeye/bilinçlendirmeye ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Dahası, Eroğlu vd. (2015: 101), aylık geliri 2000 TL'den düşük olan ailelerin çocuklarının daha fazla siber zorbalık davranışında bulduklarını tespit etmiş ve bunu, düşük gelirli ailelerdeki çocukların interneti bilinçsiz bir biçimde kullanmaları ihtimaliyle açıklamışlardır. Bu tespit de yine gençlerin sanal ortamlarda doğru davranışlarda bulunmak için doğru aile yönlendirmelerine ihtiyaç duyduklarını ortaya koyan örneklerden biridir; çünkü asgari geçim mücadelesi içerisinde olan ebeveynlerin, daha eğitilmiş ve varlıklı ebeveynlere kıyasla çocuklarıyla birebir ilgilenebildikleri kaliteli zaman dilimlerinin daha az olması muhtemeldir.

Benzer biçimde *The EU Kids Go Online Project* (Avrupalı Çocuklar Çevrimiçi Oluyor Projesi) (2014), kendine güvenen ve çocuklarının sanal ortamlarda risk altında olduğunu düşünen ebeveynlerin çocuklarının siber zorbalık riskinin daha düşük olduğunu öne sürmektedir. Ayrıca Eroğlu vd. (2015: 101-102), anneleri lise öğreniminden daha az bir öğrenim gören ergenlerin daha çok siber zorbalık davranışında bulunduğunu ve bunun da eğitimsiz annelerle çocuklarının siber ortamdaki davranışlara karşı bilinç oluşturacak gerekli ve yeterli konuşmaları yapamamaları ile ilgili olduğunu öne sürmüşlerdir. Bunun yanında, yaptıkları araştırmada babaların çocuklarıyla ilişkisinin siber zorbalık davranışıyla hiçbir ilgisi olmadığını bulgulamış, bunu da annelerin çocukların sorumluluklarını daha çok üstlerine almalarıyla açıklamışlardır.

Sonuç olarak bu çalışmada elde edilen veriler (evlenmemiş ve yaşı daha küçük katılımcıların siber zorbalık eğilimlerinin daha yüksek olması) doğrultusunda, siber zorbalık eğilimlerinin gençler arasında daha yaygın olduğu gerçeği doğrulanmakta ve bu doğrultuda saldırganlık içerikli televizyon dizilerinin etki etme derecesinin de, siber ortamlarda diğer kullanıcılara karşı saldırgan davranışlar sergilemenin de bilinçli yetişkinler ya da ebeveynler tarafından kontrol edilebileceği öngörüsünde bulunmayı mümkün kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Anderson, C.A., Berkowitz, L., Donnerstein, E., Huesmann, L.R., Johnson, J.D., Linz, D., Malamuth, N.M., Wartella, E. (2003). The Influence of Media Violence on Youth. *Psychological Science in the Public Interest*, 4, 81-110.
- Ang, R.P., Tan, K.A., Mansor, A.T. (2011). Normative Beliefs About Aggression as a Mediator of Narcissistic Exploitativeness and Cyberbullying. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(13), 2619-2634. DOI: <https://doi.org/10.1177/0886260510388286>
- Aoyama, I., Barnard-Brak, L., Talbert, T.L. (2011). Cyberbullying Among High School Students: Cluster Analysis of Sex and Age Differences and the Level of Parental Monitoring. *International Journal of Cyber Behavior, Psychology and Learning*. DOI: 10.4018/ijcbpl.2011010103
- Arıcağ, O.T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.
- Arıcağ, O.T., Kınay, H., Tanrıku, T. (2012). Siber Zorbalık Ölçeği'nin İlk Psikometrik Bulguları. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, 17, 101-114.
- Archer, J. & Coyne, S. M. (2005). An integrated review of indirect, relational, and social aggression. *Personality and Social Psychology Review*, 9, 212-230. doi: 10.1207/s15327957pspr0903_2
- Baker, Ö.E., Kavşut, F. (2007). Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31-42.
- Balakrishnan, V. (2015). Cyberbullying Among Young Adults in Malaysia: The Roles of Gender, Age and Internet Frequency. *Computers in Human Behavior* 46, 149-157. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.01.021>
- Bandura; Ross; Ross (1963), "Imitation of Film-Mediated Aggressive Models", *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 66, 3-11.
- Beran, T., & Li, Q. (2005). Cyber-harassment: A study of a new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32 (3), 265-277.
- Bulunmaz, B. (2015). Yeni Medyada Nefret Söylemi ve Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 73-88.
- Burton, K.A., Florell, D., Wygant, D.B. (2013). The Role of Peer Attachment and Normative Beliefs About Aggression on Traditional Bullying and Cyberbullying. *Psychology in the Schools*, 50(2), 103-115. DOI: 10.1002/pits.21663
- Bushman, B.J., Huesmann, L.R. (2006). Short-Term and Long-Term Effects of Violent Media on Aggression in Children and Adults. *Arch Pediatr Adolesc Med.*, 160(4): 348-352. DOI: 10.1001/archpedi.160.4.348 Erişim: <https://jamanetwork.com/journals/jamapediatrics/article-abstract/204790>
- David-Ferdon, C., & Hertz, M. F. (2007). Electronic media, violence, and adolescents: An emerging public health problem. *Journal of Adolescent Health*, 41, 1-5.
- Dilmaç, B. (2009). Psychological needs as a predictor of cyber- bullying: A preliminary report on college students. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 9, 1291-1325.
- Demirtaş Madran, H.A. (2012). Buss-Perry Saldırganlık Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 23, 1-6.
- Dooley, J.J., Pyzalski, J. and Cross, D. (2009), Cyberbullying versus face-to-face bullying: a theoretical and conceptual review, *Journal of Psychology*, Vol. 217 No. 4, pp. 182-188.
- Dubow, E.F., Miller, L.S. (1996). "Television Violence Viewing and Aggressive Behavior". *Tuning in to Young Viewers* içinde, (Ed.) Tannis M. MacBeth, Sage Publications, s. 117-149.
- Erdur-Baker, Ö. (2010). Cyber-Bullying and its Correlation to Traditional Bullying: Gender and Frequent and Risky Usage of Internet-Mediated Communication Tools. *New Media and Society*, 21(1), 109-125.
- Eroğlu, Y., Güler, N. (2015). Koşullu Öz-Değer, Riskli İnternet Davranışları ve Siber-Zorbalık/Mağduriyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3), 118-129.

- Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Işık, A., Özkorumak, E. (2015). The Investigation of Prevalence and Risk Factors Associated With Cyber-Bullying and Victimization. *Education and Science*, 40(177), 93-107. Doi: 10.15390/EB.2015.3698
- EU Kids Go Online Project (2014). Erişim adresi: <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/Home.aspx>
- Galen, B. R. & Underwood, M. K. (1997). A developmental investigation of social aggression among children. *Developmental Psychology*, 33, 589-600. doi: 10.1037/0012-1649.33.4.589
- Gámez-Guadix, M., Orue, I., Smith, P.K., Calvete, E. (2013). Longitudinal and Reciprocal Relations of Cyberbullying With Depression, Substance Use, and Problematic Internet Use Among Adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 53, 446-452. Doi:
- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., Signorielli, N. (1986). Living With Television: The Dynamics of the Cultivation Process. *Perspectives on Media Effects* içinde, s. 17-40, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Hamer, E.H., Konjin, E.A. (2015). Adolescents' Media Exposure May Increase Their Cyberbullying Behavior: A Longitudinal Study. *Journal of Adolescent Health*, 56, 203-208.
- Harman, J. P., Hansen, C. E., Cochran, M. E., & Lindsey, C. R. (2005). Liar, liar: Internet faking but not frequency of use affects social skills, self-esteem, social anxiety, and aggression. *CyberPsychology & Behavior*, 8 (1), 1-6.
- Hoff, D.L., Mitchell, S.N. (2009). Cyberbullying: Causes, Effects, and Remedies. *Journal of Educational Administration*, 47(5), 652-665. Doi: <https://doi.org/10.1108/09578230910981107>
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29, 129-156.
- Huesmann, L.R. (1982). Television Violence and Aggressive Behavior. Erişim: <https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/83374/1982.Huesmann.TelevisionViolence%26AggressiveBehavior.Televi%26Behavior.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Juvonen, J., & Gross, E. F. (2008). Extending the school grounds? Bullying experiences in cyberspace. *Journal of School Health*, 78, 496-505.
- Kaymak Özmen, S. (2004). Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), 27-39.
- Kowalski, R.M., Limber, S.P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health* 4(6), 22-30. doi:10.1016/j.jadohealth.2007.08.017
- Landstedt, E., Persson, S. (2014). Bullying, Cyberbullying and Mental Health in Young People. *Scandinavian Journal of Public Health*. DOI: <https://doi.org/10.1177/1403494814525004>
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in Schools: A Research of Gender Differences. *School Psychology International*, DOI: <https://doi.org/10.1177/0143034306064547>
- Lyon, D. (1997). Cyberspace Sociality: Controversies Over Computer-Mediated Relationships. In *The Governance of Cyberspace: Politics, Technology and Global Restructuring*, (Ed.) Brian D. Loader, Routledge.
- McGerty, L.J. (2000). "Nobody Lives Only in Cyberspace": Gendered Subjectivities and Domestic Use of the Internet. *CyberPsychology & Behavior*, 3(5), DOI: <https://doi.org/10.1089/10949310050191863>
- Mitchell, K. J., Ybarra, M. L., & Finkelhor, D. (2007). The relative importance of online victimization in understanding depression, delinquency, and substance use. *Child Maltreatment*, 12, 314-324.
- Morgan, M. (2002), Violence and Effects Research, Television Studies, T. Miller (ed.), British Film Institute, London.
- Morgan, M., & Signorielli, N. (1990). Cultivation analysis: Conceptualization and methodology. Nancy Signorielli ve Michael Morgan (Ed.). *Cultivation analysis: New directions in media effects research* içinde (ss. 13-34). London: Sage Publication.
- National Institute of Mental Health. Television and Behavior: 10 Years of Scientific Progress and Implications for the Eighties. Washington DC: US Government Printing Office; 1982.
- Olweus, D. (1994). Bullying at School. In *Aggressive Behavior: Current Perspectives*, (Ed.) L. Rowell Huesmann, pp. 97-130, Springer, Boston, MA, DOI: <https://doi.org/10.1007/978-1-4757-9116-7>

- Özdemir, M., Akar, F. (2011). Lise Öğrencilerinin Siber-Zorbalığa İlişkin Görüşlerinin Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 4(4), 605-626.
- Özer, Ö. (2010). Medyanın ideolojik şiddeti. *Medyada şiddet kültürü: Bu öyküde sen anlatılıyorsun* içinde (ss. 523-546). İstanbul: Literatürk Yayınları.
- Özer, Ö. (2017). Medyada Şiddet Kullanımı: Şiddet Ekonomisi, Medyanın İdeolojik Şiddeti ve Yetiştirme Kuramı Açısından Bir Değerlendirme. *Marmara İletişim Dergisi*, 27, 1-19. DOI: 10.17829/midr.20172729519
- Patchin, J., and S. Hinduja. (2006). Bullies moves beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice* 4(2), 148–169. DOI: 10.1177/1541204006286288
- Pornari, D. C. ve Wood, J. (2009). Peer and cyber aggression in secondary school students: the role of moral disengagement, hostile attribution bias, and outcome expectancies. *Aggressive Behavior*, 36, 81-94.
- Potter, W. J. (1999). *On Media Violence*. London: Sage Publications.
- Pronk, R. E. & Zimmer-Gembeck, M. J. (2010). It's "mean," but what does it mean to adolescents? Relational aggression described by victims, aggressors, and their peers. *Journal of Adolescent Research*, 25, 175-204. DOI: 10.1177/0743558409350504
- Pyzalski, J. (2012). From Cyberbullying to Electronic Aggression: Typology of the Phenomenon. *Emotional and Behavioral Difficulties*, 17(3-4), 305-317. DOI: <https://doi.org/10.1080/13632752.2012.704319>
- Raskauskas, J., Stoltz, A.D. (2007). Involvement in Traditional and Electronical Bullying Among Adolescents. *Developmental Psychology*, 43(3), 564-575. DOI: 10.1037/0012-1649.43.3.564
- Robins, K. (1995). Cyberspace and the World We Live In. *Body & Society*. DOI: <https://doi.org/10.1177/1357034X95001003008>
- Robson, C., Witenberg, R.T. (2013). The Influence of Moral Disengagement, Morally-Based Self-Esteem, Age and Gender on Traditional Bullying and Cyberbullying. *Journal of School Violence*, 12(2), 211-231. DOI: <https://doi.org/10.1080/15388220.2012.762921>
- Savage, M.W., Tokunaga, R.S. (2017). Moving Toward a Theory: Testing an Integrated Model of Cyberbullying Perpetration, Aggression, Social Skills and Internet Self-Efficacy. *Computers in Human Behavior*, 71, 353-361. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2017.02.016>
- Signorielli, N. (2005). *Violence in the Media: A Reference Handbook*. ABC Clio inc., Santa Barbara, California.
- Slonje, R., Smith, P.K. (2008). Cyberbullying: Another Main Type of Bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49, 147-154.
- Smith, P.K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its Nature and Impact in Secondary School Pupils. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376-385. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x>
- Şahin, M., Sarı, S.M., Ömer, Ö., Er, S.H. (2010). Lise Öğrencilerinin Siber Zorba Davranışlarda Bulunma ve Maruz Kalma Durumlarına İlişkin Görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 257-270.
- Taylan, H.H. (2011). Televizyon Programlarındaki Şiddetin Yetiştirme Etkisi: Konya Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 355-367.
- Tokdemir, M., Deveci, S.E., Baransel Isır, A., Açık, Y., Yağmur, M., Gülbayrak, C., Türkoğlu, A. (2009). A Comparison of the Approach to Physical Violence Amongst Primary School Students in Regard to the TV Programs They Watch. *Türkiye Klinikleri* 6(2), 74-85.
- Willard, N. (2007). *Educator's Guide to Cyberbullying and Cyberthreats*. Erişim: <https://education.ohio.gov/getattachment/Topics/Other-Resources/School-Safety/Safe-and-Supportive-Learning/Anti-Harassment-Intimidation-and-Bullying-Resource/Educator-s-Guide-Cyber-Safety.pdf.aspx>
- Williams, K. R. ve Guerra, N. G. (2007). Prevalence and Predictors of Internet Bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41, 14-21.
- Wong-Lo, M., Bullock, L.M., Gable, R.A. (2011). Cyber-Bullying: Practices to Face Digital Agression. *Emotional and Behavioral Difficulties*, 16(3), 317-325. DOI:10.1080/13632752.2011.595098

Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2007). Prevalence and Frequency of Internet Harassment Instigation: Implications for Adolescent Health. *Journal of Adolescent Health, 41*, 189-195.